

Prikaz Zagreba na starom majstorskom listu, detalj
A survey of Zagreb on the old artisans certificate, detail

Vladimir Bedenko

Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Izvorni znanstveni rad
predan 9. 3. 1989.**Prilog poznavanju zagrebačkog podgrađa u 15. stoljeću***Sažetak*

Okolo sredine 15. stoljeća, 1452. godine, Sebold Mayer, službenik Ulrika Celjskog, prisilio je građane da mu prodaju neprekinut niz od devet kuća u podgrađu zagrebačkog Gradeca. Pet godina poslije Ulrik je mrtav i građani dobivaju natrag svoje kuće. One su bile u blizini crkve sv. Martina. Analizom vlasnika ovih kuća i nekoliko susjednih poteza kuća moglo se ustanoviti da je ovaj niz kuća bio na donjem dijelu Radićeve ulice, na mjestu gdje ona danas prelazi na Trg Republike. Kuće su bile između ulice na zapadu i potoka Medveščaka s istočne strane. Nasuprot njima bila je kapela sv. Martina. Ona je bila i sučelice susjednim nizovima kuća koji su gledali prema jugu i sjeveru. Zaključak je da kapela nije bila, kako se uglavnom dosad mislilo, na sredini sjeverne strane Trga Republike, nego na sjeverozapadnom kraju. Vjerojatno je stajala na sredini križanja Šošarske vesi, današnje Radićeve ulice, s cestama prema Kaptolu i Ilici.

Okolo križanja su pri dnu Radićeve ulice bile kuće, a s ostalih strana bile su kuće i vrtovi. Najveći broj vlasnika kuća uz potok bili su kovači, tako da se može zaključiti kako je u prvoj polovici 15. stoljeća uz crkvu sv. Martina i potok bilo smješteno malo naselje kovača, koje se nastavljalo na Šošarsku ves, naselje postolara.

Crkva sv. Martina često se od 14. do 16. stoljeća navodi kao župna crkva. Čini se ipak da gradačko podgrađe nije u to vrijeme imalo dvije župe, nego je kapela sv. Martina samo služila kao župna crkva, jer je župna crkva sv. Margarete bila odviše udaljena od naselja.

Na početku 1452. godine, tri tjedna nakon dana kada su se u gradske zemljišne knjige zagrebačkoga Gradeca upisale promjene vlasnika koje su se dogodile tijekom prošle godine, Sebold Mayer, kapetan Gradeca, upisuje vlasništvo nad cijelim potezom kuća u podgrađu uz granični potok.¹ Sebold Mayer jedan je od službenika Ulrika Celjskog i njegove žene, a kao gradski kapetan glavni je nosilac i izvršitelj Ulrikove politike u gradu.² Faktičnom gospodaru grada općina potvrđuje vlasništvo nad četrnaest četvrtina kurija građanskih parcela između Seboldova mlina na jugu i kuće nasljednika pokojnog Antuna Moslavčića na sjeveru. Taj mlin i kuću do njega Sebold je bio kupio iste godine i već ih je ranije upisao na svoje ime.³ Grad oslobađa Sebolda od svih gradskih davanja i poreza, te od straža i tlaka »za određena dobročinstva i usluge koje nam je već češće učinio i obećao činiti i ubuduće«.

Pet godina poslije Ulrik je mrtav. Kralj Ladislav, svakako na zahtjev grada, vraća 1. rujna 1457. ta zemljišta gradu i bivšim vlasnicima, te poništava Seboldove listine. Sebold je naime, kako Ladislavova isprava kaže, »...zemljišta u Šošarskoj ulici prema crkvi svetog Martina otudio od našeg grada i zauzeo za sebe...«. Od građana je »izvukao« listine, a oni su mu ih, »jer su sami odviše tada bili pritisnuti od gore navedenog kapetana Sybolda, nerado dali«.⁴ Već petnaest dana poslije, 16. rujna, grad započinje postupak za povrat ovih zemljišta, i pošto se Sebold dvaput oglušio na sudski poziv, 25. studenoga 1457. građani dobivaju natrag svoje kuće i zemljišta, a 31. siječnja 1458. taj se povrat upisuje u gradske zemljišne knjige.⁵

Pogledajmo te nekretnine i što je s njima bilo prije i poslije ovih događaja. Pomoći će nam to, između ostalog, da ustanovimo i mjesto gdje se nalazila davno nestala župna crkva sv. Martina. Svakoj parceli navodi se uvijek samo jedan susjed, a na početku je redosljed izmiješan. Ići ćemo redom.

Toma, sin pokojnog Benedikta Koprina ili Koprinsčaka, dobiva natrag teren od četvrt kurije, za koji mu je – kako se zakleo – Sebold silom uzeo očevu listinu, plativši mu 50 denara.⁶ Postolar Benedikt, sin Benedikta, posjedovao je ovdje kuću od 1423. godine, kada je polovicu naslijedio od rodakinje Elizabete, udovice postolara Andrije, zvanog Koper, a polovicu kupio od opata cistercijskog samostana, vjerojatno drugog nasljednika.⁷ Benedikt se tu spominje 1427. i 1439.⁸

Do Koprinova je terena teren od jedne polovice kurije, koji dobiva natrag literat Jakob, sin literata Petra. Sebold je taj teren bez novčane odštete oduzeo literatu Petru, koji ga je ranije bio kupio.⁹ Kada je literat Petar kupio ovdje kuću, ne znamo. Tu je 1423. i 1433. bio kovač Mihael Zyrow, jurat.¹⁰

Sljedeću parcelu dobiva natrag 1457. godine kovač Klement, bivši jurat. Klement navodi da ga Sebold, prijeteći mu zatvorom, prisilio da proda to zemljište od polovice kurije za 100 denara, premda je Klement za njega platio osam zlatnih forinti.¹¹ Ne znamo kada je Klement kupio ovu kuću. Ranije se kuća spominje 1433. godine, kada Kusa, udovica kovača Tome, daruje svoj dio te kuće, četvrt kurije, svojemu zetu, kovaču Andriji, sinu Gregora, dok njezina kći Barbara, Andrijina žena, daruje svoju polovicu kuće od četvrt kurije majci Kusi. Oni se zatim dijele, pa Andrija dobiva južnu polovicu s drvenim zgradama.¹² Kovač Andrija ovdje je 1439. i 1445.¹³

Zemljište do ovoga možemo bolje pratiti i prije i poslije Sebolda. Kovač Blaž tvrdi da je posjedovnu listinu za to zemljište otkupio od Židova Marka, koji ju je držao kao zalog za dug, plativši jednu zlatnu forintu i 70 bečkih denara, a da mu je Sebold i listinu i zemljište oduzeo, pod prijetnjom zatvora, bez novčane naknade. Zemljište je od jedne četvrtine i osmine kurije.¹⁴ Kovač Blaž, sin Pavla iz Grdevca, kupio je tu parcelu

s drvenom kućom za 13 zlatnih forinti od kovača Mihaela, sina Gregora, 1445. godine.¹⁵ Godine 1433. vlasnici ovog zemljišta su nasljednici pokojnog Ivana Husarena. Dvije godine poslije to je prazno zemljište od polovice kurije, i grad ga daje juratu Georgu, sinu Andrije, Husarenovu zetu.¹⁶ Postolar Lovro, zvan još i Jansek, prodaje 1439. ovo zemljište kovaču Mihaelu, sinu Gregora, iz Metlike.¹⁷ Kovač Mihael prodaje 1442. dio tog zemljišta od jedne četvrtine kurije južnom susjedu kovaču Valentinu,¹⁸ a veći dio zemljišta s kućom, kako smo vidjeli, tri godine poslije kovaču Blažu. Nekoliko godina pošto mu je zemljište vraćeno, 1460. godine, kovač Blaž prodaje sada opet prazan teren novom građaninu Antunu Termšiću, sinu Emerika, iz Podgorja, za 4 marke bečkih denara. Susjedi su isti kao i onda kada mu je teren vraćen, a sada konačno imamo i orijentaciju ovog niza kuća i zemljišta. Kovač Klement je sa sjevera, kovač Valentin s juga, pa vidimo da pratimo parcele idući od sjevera prema jugu.¹⁹

Južnom susjedu, kovaču Valentinu, vraćena je 1457. godine parcela od jedne četvrtine i jedne osmine kurije, koju je Sebold od njega silom otkupio. Cijena nije navedena, ali je sigurno manja od 10 zlatnih forinti, koliko je Valentin platio kad je kupio parcelu.²⁰ Kovač Valentin, sin Gregora Grahorića, kupio je 1442. kuću od četvrtine kurije od Margarete, udovice kovača Ivana, a iste godine kupio je i dio zemljišta od sjevernog susjeda, jednu osminu kurije.²¹ Kovač Valentin tu se navodi 1445. i 1460. godine.²²

Kuća na parceli od četvrt kurije vraćena je kovaču Emeriku, zvanom Stanko, sinu Emerika. Njega je Sebold predao gradskom sucu Nikoli, koji ga je držao zatvorenog sve dok nije Seboldu besplatno prepustio ispravu za tu kuću.²³ Ranije je vlasnik kuće bio kovač Ivan, koji je bio i vlasnik susjedne kuće, a zatim njegova udovica Margareta (1433, odnosno 1442. godine).²⁴

Uz to je bila kuća kovača Antuna. Sebold je Antuna držao zatvorenog jednu noć i dan, sve dok mu ovaj nije prodao kuću za sto denara, iako ju je, kako tvrdi, ranije kupio za 16 zlatnih forinti. Kuću grad vraća Antunovoj udovici Uršuli.²⁵ Antun, sin Blaža, tada već građanin, kupio je još 1429. prazan teren na polovici kurije od Urbana, sina Fabijana Stamberka. Teren se protezao od ulice do potoka i bio je »in opposito ecclesie sancti Martini confessoris«, nasuprot crkvi sv. Martina.²⁶ Antun se tu spominje 1431. i 1435.²⁷ Uršula postavlja 1461. godine svojega sina Pavla, člana pavlinskog reda, za upravitelja svojih posjeda.²⁸

I sljedeći teren s kućom bio je na polovici kurije. Teren je bio vlasništvo Gyuraka Moslavčića, a Sebold je Gyurakovu ženu držao u zatvoru sve dok mu nije proдалa posjedovnu listinu za 50 denara, dok je, kako se zakleo njihov sin Urban, Gyurak kuću kupio za 16 forinti. Urban tada dobiva kuću kao Gyurakov nasljednik.²⁹ Gyurak, sin Petra Moslavčića, 1431. godine vlasnik je sjeverne polovice kuće, a južnu polovicu ima Agata, »Agica«, udovica njegova brata Valentina. Kuća je »in vico... exteriori lutoso«.³⁰ Agica je 1433. mrtva, pa Gyurak 1435. kupuje njezinu polovicu od izvršilaca oporuke za 7 zlatnih forinti.³¹

Kuću uz to imao je kovač Martin, pa njegova udovica Agnesa i njezin drugi muž kovač Benedikt, gradski jurat. Sebold je prisilio Benedikta da mu proda kuću za 50 denara, iako ju je Martin kupio za 6 forinti. Agnesa, ponovno udovica, dobiva kuću natrag.³² Vlasnici te kuće su 1431. nasljednici Pavla Nagličina. Te godine naslijedio je kuću Andrija, sin Petra, iz Branovca od svoje žene Agice Nagličinice. Kuća je na polovici kurije, uz potok, a s južne joj je strane ulica.³³ Zemljoradnik Andrija tu je još 1435, a 1437. je mrtav, pa njegova udovica

Lucija prodaje kuću kovaču Martinu, sinu Tome, novom građaninu, za 9 zlatnih forinti.³⁴ Kovač Martin umro je 1442, pa polovicu kuće nasljeđuje njegova udovica Agnesa, a drugu polovicu izvršilac oporuke prodaje Filipu, sinu Georga Grabarića, za 6 forinti. Kuća je »prope ecclesiam beati Martini«, blizu crkve sv. Martina.³⁵ Nasljednici Tome Dragosa Grabarića, udovica Elena i sin Barnaba, prodaju svoju polovicu od jedne četvrtine kurije 1452. Seboldu za 6 forinti.³⁶ Godine 1457. Elena i Barnaba tvrde da su kuću silom morali mijenjati za drugu i još doplatiti, pa je dobivaju natrag.³⁷

Kada je 1452. Sebold upisao svoj novi posjed u zemljišne knjige, taj se niz kuća protezao od kuće nasljednika pokojnog Antuna Moslavčića na sjeveru do Seboldova mлина na jugu. Kada je grad vratio kuće ranijim vlasnicima, one su bile između kuće Luke Arlandina do terena nasljednika pokojnog mlinara Georga.³⁸ Taj južni susjed je teren s mlinom, kućama i zgradama između graničnog potoka i ulica – dakle na uglu – a Sebold ga je 1452. kupio za 34 forinte od mlinara i tesara Georga, sina Blaža.³⁹ O tom mlinu ni prije ni poslije ne nalazimo u zemljišnim knjigama nikakva spomena. Drukčije je sa sjevernim susjedima.

Antuna Moslavca nalazimo već 1423. uz Benedikta Koprina, dakle uz vlasnika najsjevernijeg od terena koje je gotovo tri desetljeća kasnije uzeo Sebold.⁴⁰ Postolar Antun, koji je vlasnik polovice terena, kupuje 1427. od Petra, sina Luke, i drugu polovicu za 27 pensa denara. Svaka polovica bila je od jedne četvrtine kurije.⁴¹ Dvanaest godina poslije Antun prodaje polovicu kuće i terena za 11 zlatnih forinti postolaru Dominiku, sinu Elije, iz Čazme.⁴² U oba slučaja susjedi su postolari Stjepan Rosin i Benedikt Koprin. Antunovu polovicu kuće nasljeđuje 1443. njegova udovica Elena, a Dominikovu dobiva izvršilac Antunove oporuke postolar Martin Ztiska. Dominik je naime umro a da nije dokraja platio svoju polovicu kuće, pa je grad predao Martinu.⁴³ Eleninu polovicu dobila je 1459. u nasljedstvo kći Uršula, žena zemljoradnika Urbana. Susjedi su s juga postolar Kelec, a sa sjevera Georg Staribeh (Ztharibeh).⁴⁴ Kelec je na mjestu Koprina, a Georg Staribeh na mjestu Stjepana Rosina. Georg Staribeh je najvjerojatnije identičan s Georgom, sinom Tome, koji je nekoliko godina ranije kupio kuću od Stjepana Rosina između Arlanda s juga – a za Arlanda smo vidjeli da je na Moslavčevu mjestu uz Seboldov potez 1459. godine – i Andrije Tomašića sa sjevera.⁴⁵ Arland je bio vlasnik druge polovice Moslavčeve kuće ili možda drugi muž Moslavčeve udovice. Već 1460. čitavu Moslavčevu kuću od jedne polovice kurije, između postolara Klementa Keleca s juga, a postolara Georga Staribeha sa sjevera, kupio je Emerik, sin Petra Kuychiana.⁴⁶ Iste godine registrira se da je postolar Georg, sin Blaža, kupio kuću na jednoj četvrtini i osmini kurije između postolara Emerika s juga i nasljednika pokojnog Andrije Tomašića sa sjevera.⁴⁷ Da li je to notarova zabuna (sin Blaža umjesto sin Tome), ili je riječ o polovici iste kuće, ili je kuću od Georga Staribeha kupio drugi postolar Georg, ne znamo. U svakom slučaju to je ista kuća. Dalje od kuće Andrije Tomašića ovaj potez nismo mogli pratiti.

Potez kuća koji smo analizirali zauzima nešto više od četiri i pol kurije zemljišta. Pretpostavimo li da je duljina fronte jedne kurije jednaka kao u gradu unutar zidova, što znači otprilike 14 metara,⁴⁸ ove su se kuće – ne računajući mlin na kraju – protezale uz cestu nekih 65 metara. Sa zapadne strane bila je ulica, a s istočne potok Medveščak. Očito je da su ove kuće bile na istočnoj strani današnje Radićeve ulice. Najjužnijoj od kuća ulica je s južne strane.⁴⁹ To bi moglo značiti da je niz kuća promijenio smjer i da je ta kuća već na zavoju potoka, na uglu današnjeg Trga Republike. Kako se međutim

kao granica toj kući na drugome mjestu spominju »ulice«, to može značiti i to da niz kuća ne mijenja smjer, nego završava s ulicom.

Sjeverni dio poteza naziva se »vicus sutorum« ili Theutonico-
rum, u srednjem dijelu je »platea sutorum lutosus« i »vicus
sutorum seu platea lutosus«, dok je južnije naziv samo »vicus
lutosus«. ⁵⁰ To je vrlo homogeno susjedstvo po zanimanjima
njegovih stanovnika. Uz dva literata, oca i sina, i dva zemljoradnika, oba poslije 1460, svi su ostali stanovnici postolari i
kovači. Ukupno 8 postolara bilo je u sjevernom dijelu poteza.
To je, uostalom, još uvijek bio dio Šoštarske vesi. U južnom i
srednjem dijelu, međutim, dominiraju kovači. Ovdje možemo
nabrojati čak trinaest kovača u sedam kuća, od kojih je šest
kuća u neprekinutom nizu. Ovaj dio predgrada, koji bismo
gotovo mogli nazvati naseljem kovača, nalazio se nasuprot
crkvi sv. Martina. ⁵¹

Blizu crkve sv. Martina nalazila se i uvjetna kuća crkve na
zemljištu od jedne četvrtine kurije. Tu kuću prodaje 1428.
neka Elena kovaču Georgu, sinu Andrije, za 5 forinti. S jedne
je strane kuća nasljednika pokojnog kovača Klementa, a s
druge kuća župe sv. Martina. ⁵² S druge strane kuće pokojnog
kovača Klementa nalazimo 1429. godine kuću na jednoj polo-
vici i jednoj osmini kurije. Kuća je »in vico ... Theuthonicali«.
Sabka i Kata, kćeri Martina, ostavljaju tada svoje dijelove te
kuće Valentinu Perinomu, mužu treće sestre Margarete, a
Valentin Perin ili Perinzet već otprilike posjeduje dio kuće. ⁵³
Poslije Valentinove smrti 1437. godine izvršioći oporuke pro-
daju njegovu novu kuću na četvrt kurije literatu Petru, a druga
kuće uz nju ostaje Valentinovim nasljednicima. ⁵⁴

Uz Valentinovu kuću bila je kuća jurata Barnabe. Jurat Bar-
naba, sin Simona, kovač, dobio je teren za tu kuću 1427.
godine u zamjenu za pola kuće na drugom mjestu od literata
Blaža. Teren je bio na četvrt i jednoj osmini kurije, a sa sje-
verne je strane bio »pokraj puta koji silazi s istog grada sa
strane brijega zvanog Tersan u sam vicus«. S južne je strane
tada još bila kuća pokojne Kate, Perine kćeri. ⁵⁵ Kovač Bar-
naba tu je još 1437. ⁵⁶ Mnogo kasnije, 1465. godine, Georg
Werchek i izvršitelji oporuke njegova pokojnog brata Johan-
nesa prodaju teren od pola kurije postolaru Klementu Kelecu
za 7 forinti. Sa sjeverne je strane javni put kojim se ide na Ter-
say, a s južne teren postolara Luke, bivšeg jurata. ⁵⁷

Ove su kuće u donjem dijelu Radićeve ulice. Put koji preko
Tersana ili Tersaya vodi na Gradec vjerojatno odgovara dana-
šnjim Zakmardijevim stubama. Potez kuća počinje od tog
puta, a završava kućom župe sv. Martina. Kuće su nasuprot
onom nizu koji smo ranije analizirali. Crkva sv. Martina neg-
dje je u blizini donjeg dijela ovog poteza.

Crkva sv. Martina pojavljuje se u blizini još nekoliko grupa
kuća ili vrtova.

Jurat Stjepan Hungar ima 1423. godine kuću uz vrt, koji je
nasuprot crkvi sv. Martina (»in opposito ecclesie beati Marti-
ni«). ⁵⁸ Godine 1446. Agnezi, udovici Tome Hungara, njegova
starijeg brata, grad daje drvenu kuću sa zemljištem, zgradama
i vrtom blizu crkve sv. Martina, između vrtova zemljoradnika
Georga, sina Emerika Bedowlicha, s istoka i nasljednika
pokojnog zemljoradnika Nikole, Kusičina zeta. ⁵⁹ Ta Agneza,
sada kao udovica Tome, brata pokojnog Stjepana Constabela,
ostavlja 1455. ovaj teren blizu crkve sv. Martina s kućama i
vrtom crkvi sv. Marka. Susjedi su još uvijek Georg i nasljed-
nici pokojnog Nikole. ⁶⁰

Georg, sin Emerika, registrirao je 1462. kupnju vrta ili gra-
danskog zemljišta s kućom. Kupio ga je za četiri forinte od
nasljednika Benedikta Kursetića (Kwrsethych) iz Rakarja, a
ovi su naslijedili Benedikta još 1417. Georg je bio muž Bene-

diktove unuke Margarete. Vrt je bio između kuće nasljednika
jurata Stjepana Constabela i ceste koja je vodila do zdenca
Manduševca. ⁶¹

S druge strane bivše kuće Stjepana Hungara prodaje 1484.
Georg, sin Nikole, Kusičina zeta, parcelu sa zgradama kovaču
Emeriku. Parcela je nasuprot crkvi sv. Martina i to preko
ceste. Istočni je susjed zemljište crkve sv. Marka – to je ono
koje je crkvi ostavila Agneza, udovica Tome Hungara – a
zapadni je susjed Elena, zvana Marehna, a s juga je vrt ple-
mića Pavla Bakšića (Baxicz). ⁶²

Ova zemljišta i kuće nalaze se, kako vidimo, južno od ceste
koja je vodila do zdenca Manduševca. S druge strane ceste,
dakle sjeverno, bila je kapela sv. Martina.

Izvršitelji oporuke Nikole, sina Johannesesa, prodaju 1430. nje-
gov vrt u predgradu, nasuprot crkvi sv. Martina, »inter bivia
communia«, tj. uz spoj dvaju putova, i između vrtova nasljed-
nika pokojnog Tome i nasljednika samog Nikole. Vrt je za 10
forinti kupila Elena, udovica pokojnog kovača Klementa. ⁶³
Elena taj isti vrt »in opposito ecclesie beati Martini«, sada u
suvlasništvu s bišvim juratom, krznom Blažem, 1443. pro-
daje postolaru Nikoli, zvanom Chehko, sinu Nikole. ⁶⁴ Još
1472. tu su nasljednici Nikoline udovice. ⁶⁵

Susjed, pokojni Toma, bio je postolar Toma, zvan Krivak, sin
Ivana. Njegov vrt od četvrt kurije naslijedila je 1432. godine
udovica Katarina, zvana Malina. Vrt je istočno od vrta Kle-
mentove udovice, a na istoku su mu dalje vrtovi bivšeg suca
Mihaela, sina Sebastijana. S juga mu je ulica. ⁶⁶ Godine 1437.
Malina, sada navedena kao udovica Johannesesa Ozebela, umire
i ostavlja pol kuće i ovaj vrt postolaru Antunu, sinu Ivana, i
njegovoj ženi Uršuli. ⁶⁷ Oni su vrt odmah prodali postolaru
Andriji, sinu Tome. ⁶⁸ Andrija je tu još 1443. ⁶⁹

S druge strane, kako smo vidjeli, bio je 1430. i 1443. godine
teren pokojnog Nikole Kusičina, sina Johannesesa. ⁷⁰ Godine
1472. prodaje njegov sin zemljoradnik Georg dio svojeg zem-
ljišta od četvrt kurije, bez zgrada. Zemljište je bilo »nasu-
prot... crkvi sv. Martina... i između kuće terena i zgrada reče-
nog zemljoradnika Georga sa sjeverne strane, počevši s
istočne strane na nekom spaljenom stupu u nekoj kući djece i
nasljednika udovice pokojnog Nikole Chehka, gdje je pokraj
tog stupa u zemlju ukopan kremen«. Teren su za 8 forinti
kupili Elena, zvana Mayhenna, kći pokojnog krznara Klementa,
i njezin muž Gregor. ⁷¹

Ove kuće i vrtovi nalaze se sjeverno od ceste nasuprot crkvi sv.
Martina.

Još jedan potez vrtova, ovaj puta bez kuća, nalazio se blizu i
iza crkve sv. Martina.

Fabijan, sin Kuska, registrira 1432. vlasništvo nad vrtom što ga
je mnogo ranije naslijedio od oca. Vrt od pola kurije nalazio se
između vrtova Uršule, udovice jurata Urbana, sina Petra Kra-
peča, s istoka i Čuporovih nasljednika sa zapada, dok mu je s
juga bila cesta. Stara isprava bila se izgubila, pa Fabijan traži
novu, očito zato da bi mogao prodati taj vrt. ⁷² Već na početku
iduće godine prodao je za 9 forinti polovicu vrta sa strane vrta
Čuporovih nasljednika. Kupac je bio Pavao, sin Ivana, iz
Završja. ⁷³ Svaka je polovica dalje samostalan vrt. Poslije Fabi-
janove smrti njegova, istočna polovica dijeli se opet na dva
dijela od po jedne osmine kurije. Jedan dio prodaje 1445.
Fabijanovu udovicu Petru, zvanom Kuss, a drugu zadržava Fa-
bijanovu kći Elena. ⁷⁴ Godine 1456. nasljeđuje trgovac Pavao,
sin Benedikta, iz Vaške opet čitav taj vrt sve do Čuporovih
nasljednika. Naslijedio ga je od svoje žene Doroteje, kćeri
Petra Davidovca. Tek u ovoj zadnjoj promjeni vlasništva
navodi se da je vrt blizu crkve sv. Martina. ⁷⁵

Vrt koji je bio istočno uz ovaj posjedovala je 1432, kako smo

vidjeli, Uršula, udovica Urbana, sina Petra Krapeča. Godine 1445. komesari ostavštine pokojnog izrađivača lukova Antuna, Uršulina drugog muža, prodaju zapadnu polovicu vrta juratu, uzdaru Tomi, sinu Andrije, za pet i pol forinti.⁷⁶ Godine 1460. vlasnik je vrta postolar Blaž Vitezičin.⁷⁷ On je kupio taj vrt, koji je bio »blizu i iza crkve sv. Martina«, prije 1448. od četiri ranija vlasnika. Vrt je 1448. između ceste s istoka i vrta postolara Nikole, sina Stjepana.⁷⁸ Nikola je bio drugi muž Doroteje, kćeri Petra Davidovca, vlasnice tog vrta.⁷⁹

Uz vrt Čuporovih nasljednika, vjerojatno dakle dalje prema zapadu, bez detaljnijeg opisa, ali blizu crkve sv. Martina, nalazimo 1437. dva vrta koja prodaju jurat Mihael Zyrow i postolar Toma Mihaelovu bratu kovaču Barnabi za 15 forinti.⁸⁰ S druge strane ovih vrtova su vrtovi Kuse, udovice kovača Tome, i njezine kćeri Barbare.⁸¹ Poslije Kusine smrti Barbara ih poklanja svom mužu kovaču Andriji. Još dalje je vrt Katarine »Katrije«, kasnije prodan dekanu postolara Blažu, pa još jedan vrt dekana Blaža.⁸²

Samo dvije kuće nalazimo neposredno uz samu crkvu sv. Martina. Jedna je uvjetna kuća crkve sv. Martina, kojoj je sjeverni susjed kovač Valentin, sa zapada su joj jobagioni sv. Margarete, a crkva sv. Martina je pokraj nje s južne strane. Tu kuću prodaje 1459. Blaž Šporar Lovri, sinu Simona.⁸³ Druga kuća, možda je to ta ista, nalazi se 1522. sjeverno uz groblje sv. Martina. Ulica je s istočne strane, a sjeverno je susjed. Uz tu kuću ide i mali komad zemlje uz groblje. Toj zemlji je s juga, sa zapada i s istoka ulica. Do 1522. kuća i zemlja pripadale su župi sv. Margarete.⁸⁴

Iz analize ovih grupa kuća i vrtova moguće je zaključivati o položaju crkve sv. Martina, iako ne sasvim jednostavno. Pogledajmo najprije kako su crkvu locirali dosadašnji istraživači povijesti Zagreba. Tkalčić je prvo smješta »do potoka Medveščaka u njemačkoj ili šoštarskoj ulici«, a tu ga slijedi Gj. Szabo.⁸⁵ Kasnije I. K. Tkalčić piše da je crkva sv. Martina bila »na desnoj obali potoka Medveščaka, u sredini među vreloom ili zdencem Manduševcem i gradskim kupalištem (koje je bilo blizu pisanoga, danas krvavoga, mosta)«. Ovakvu lokaciju prihvaćaju V. Klaić a slično i I. Kampuš i I. Karaman.⁸⁶ Kad se htjelo točnije odrediti položaj crkve, slijedilo se opet Tkalčića, koji preciznije određuje da je ona bila »nekako u sredini sjeverne strane današnjega Jelačićeva trga«. To preuzimaju J. Barlè i J. Buturac.⁸⁷ N. Klaić piše da je crkva sv. Martina bila »u predjelu koji se zvako Krog« i da je bila u velikoj blizini Manduševca.⁸⁸ U predjelu Krog nije bila crkva sv. Martina, nego zemlja crkve sv. Martina, ali tekst iz zemljišnih knjiga može navesti na krivi zaključak.

Pogledajmo što se može zaključiti iz izvora. Iz opisa položaja prvih dvaju nizova kuća vidimo da se crkva sv. Martina nalazila na samom zapadnom kraju današnjeg Trga Republike, kod Radićeve ulice, a ne na sredini ili kod Manduševca. Kuće na zapadnoj strani današnje Radićeve ulice, južno od Zakmardijevih stuba, mogli smo pratiti do župne kuće sv. Martina, a uz nju je i uvjetna kuća crkve. Negdje blizu je i sama crkva. Kuće na početku istočne strane Radićeve ulice nalaze se nasuprot crkvi. Iz toga bismo mogli zaključiti da je crkva bila uz župnu kuću, zapadno od ceste. Protiv toga međutim govore neki drugi podaci. Prvo moramo napomenuti kako nije vjerojatno da bi župna crkva, kojoj je svetište svakako bilo na istočnoj strani, a ulaz valjda na zapadnoj, bila okrenuta svetištem ulici, a da bi se do ulaza moralo obilaziti oko cijele crkve. Važnijom indicijom ipak mi se čini odnos drugih poteza kuća i vrtova prema crkvi. Dva poteza kuća i vrtova nalaze se kao i potez kovačkih kuća »nasuprot crkvi sv. Martina«. Jednom od

tih poteza ulica je sa sjeverne strane, a drugom s južne. Ulica je vodila do Manduševca, bila je dakle nešto sjevernije od današnje sjeverne strane Trga Republike. Ne čini mi se vjerojatnim da bi položaj tih kuća bio opisan kao »nasuprot crkvi«, ako je crkva bila zapadno od nastavka Radićeve ulice.

Moguć odgovor o položaju crkve sugerira opis položaja kuće Nikole, sina Johannes. Kuća, koja je nasuprot crkvi sv. Martina, ujedno je »in bivio«, na spoju dviju cesta. Pokušajmo rekonstruirati kako su mogle ići te ceste. Radićeva ulica spuštala se sa Gradeca i pri dnu račvala u dva smjera. Jedan smjer išao je sjevernom stranom današnjeg Trga na istok prema Manduševcu i dalje biskupskom gradu i Kaptolu. Drugi je smjer nešto malo južnije skretao u Ilicu i prema crkvi sv. Margarete. Morala je postojati i izravna veza od biskupskoga grada u Ilicu i dalje na zapad. Taj je smjer sigurno postojao dugo vremena prije nego je osnovan Gradec; biskupija je 150 godina starija od Gradeca. Na sjeverozapadnom dijelu Trga oblikovalo se dakle križanje cesta u obliku nepravilnoga trokutnog trga. Najlogičnije rješenje, koje odgovara svim opisima, položaj je crkve sv. Martina i nekoliko kuća uz njega kao otok na sredini toga trokutnog trga. Samo u tom slučaju mogla je crkva sv. Martina biti nasuprot kućama i sa zapadne i sa sjeverne i s južne strane. Time postaje jasno kako je ona zemlja južno od groblja – koje je moralo biti oko crkve – mogla imati ulicu sa zapadne, istočne i južne strane.

Vrtovi koji se nalaze »iza crkve sv. Martina« imaju ulicu s južne, a na istočnom kraju s istočne strane. Taj položaj odgovara istočnom kraju sjeverne strane Ilice. To, doduše, nije iza crkve ako gledamo prednju i stražnju stranu same crkve, ali jest ako s Gornjega Grada zamišljamo odnos tih vrtova i kapele.

Poznato je da se crkva sv. Martina u 14. 15. pa i 16. stoljeću spominje kao župna crkva. Nje međutim nema ni u popisu župa iz 1334. niti iz 1501, tako da se ne zna ni kada je postala župnom crkvom ni kad je to prestala biti.⁸⁹ Začuduje, zapravo, da se župnici crkve sv. Martina spominju prvi put 1384,⁹⁰ pa zatim kroz cijelo 15. stoljeće, upravo u vrijeme kada je Gradec, a u prvom redu njegovo podgrada, počeo nazadovati. Još više čudi da je prvo osnovana župna crkva sv. Margarete, koja je u 15. stoljeću izvan naseljenog dijela podgrada – ona se spominje od 1334, a njezini župnici od 1355.⁹¹ – a naknadno, kao druga župna crkva, crkva sv. Martina u samom podgrađu. Pitamo se kuda su mogle ići granice ovih župa.

Čini mi se da je u podgrađu Gradeca ipak postojala samo jedna župa, župa sv. Margarete. Župna crkva bila je ponešto udaljena od samog naselja, pa su župnici počeli kao župnu crkvu koristiti crkvu sv. Martina, koja se prvi put spominje 1380.⁹² Godine 1475. jedna se isprava šalje Georgu, župniku Sv. Margarete, a na kraju primitak potpisuje Georg, župnik Sv. Martina.⁹³ U drugim izvorima Georg, župnik Sv. Margarete, dolazi 1472, a Georg, župnik Sv. Martina, 1472, 1475, 1480, 1481. i 1482.⁹⁴ Luka je 1516. župnik Sv. Margarete i župnik Sv. Martina.⁹⁵ Filip je 1453. župnik Sv. Martina, a 1457. župnik Sv. Margarete.⁹⁶ Nikada ne nalazimo na istome mjestu župnike Sv. Margarete i Sv. Martina kao dvije osobe. Nikada se u istom periodu ne pojavljuju župnici raznih imena. Konačno, 1522. uz groblje sv. Martina je župna kuća sv. Margarete. To su prevelike podudarnosti da bi mogle biti slučajne.

Da zaključimo. Crkva sv. Martina bila je pri dnu Šoštarske vesi, na križanju cesta. Oko nje su kuće, u blizini i vrtovi. Većina ovih vrtova izražena je dimenzijom u kurijama kao kućna zemljišta, a ne kao poljoprivredno zemljište, tako da su i to vjerojatno napuštena kućišta. Iako u Šoštarskoj vesi dominiraju postolari, oko same crkve u 15. su stoljeću vlasnici kuća i vrtova pretežno kovači.

Tražili smo gdje je bila crkva sv. Martina. Oko nje, uz križanje cesta, na rubu grada, među vrtovima koji su se nizali prema

Manduševcu i sa sjeverne strane Ilice, našli smo malo definirano naselje gradečkih kovača.

Bilješke

(MCZ = I. K. TKALČIĆ, *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae*)

1
MCZ X, str. 143-144.

2
N. KLAJČIĆ, *Povijest Zagreba*, Zagreb, 1982, str. 151-152.

3
MCZ X, str. 135.

4
MCZ II, str. 255-256.

5
MCZ VII, str. 131 i 133-139; X, str. 178.

6
MCZ VII, str. 135.

7
MCZ VI, str. 116.

8
MCZ IX, str. 141 i 329.

9
MCZ VII, str. 134.

10
MCZ VI, str. 116 i IX, str. 249. Kovač Mihael Zirov sin je Simonov i bio je jurat (MCZ IX, str. 301). Poslije 1438. više ga ne nalazimo u dokumentima.

11
MCZ VII, str. 134-135. To je vjerojatno kovač Klement, sin Luke, iz Vrtlina (MCZ IX, str. 190), jer je od 1455. do 1462. u Gradecu, kako se čini, samo jedan kovač Klement. On je 1456. jurat (MCZ VII, str. 104).

12
MCZ IX, str. 249.

13
MCZ IX, str. 333 i X, str. 57-58.

14
MCZ VII, str. 135.

15
MCZ X, str. 57-58.

16
MCZ IX, str. 249 i 285.

17
MCZ IX, str. 333.

18
MCZ X, str. 15.

19
MCZ X, str. 203-204.

20
MCZ VII, str. 135-136.

21
MCZ X, str. 15. Kovač Ivan bio je tu 1435. i 1439 (MCZ IX, str. 285 i 333).

22
MCZ X, str. 57-58 i 203-204.

23
MCZ VI, str. 136.

24
MCZ IX, str. 179 i X, str. 15.

25
MCZ VII, str. 136-137.

26
MCZ IX, str. 179.

27
MCZ IX, str. 210 i 279.

28
MCZ VII, str. 201.

29
MCZ VII, str. 137.

30
MCZ VI, str. 133 i IX, str. 210.

31
MCZ VI, str. 219 i IX, str. 248 i 279.

32
MCZ VII, str. 138.

33
MCZ IX, str. 210 i 248.

34
MCZ IX, str. 279 i 302.

35
MCZ VI, str. 369 i X, str. 24-25.

36
MCZ X, str. 135.

37
MCZ VII, str. 138-139.

38
MCZ X, str. 143 i 178.

39
MCZ X, str. 135.

40
MCZ VI, str. 116.

41
MCZ IX, str. 141.

42
MCZ X, str. 329.

43
MCZ VI, str. 384-385.

44
MCZ VII, str. 184.

45
MCZ VII, str. 171.

46
MCZ X, str. 204-205.

- 47
MCZ X, str. 205.
- 48
V. BEDENKO, *Zagrebački Gradec, Kuća i grad u srednjem vijeku*, Zagreb, 1989.
- 49
MCZ IX, str. 248.
- 50
Vicus sutorum i Theutonicorum: MCZ IX, str. 141 i 329; VI, str. 385.
Platea sutorum lutosa: MCZ IX, str. 333.
Vicus sutorum seu platea lutosa: MCZ X, str. 57-58.
Vicus lutosus: MCZ IX, str. 210 i 279.
- 51
MCZ IX, str. 179.
- 52
MCZ IX, str. 164.
- 53
MCZ IX, str. 182. Perinzet: MCZ IX, str. 195.
- 54
MCZ IX, str. 312.
- 55
MCZ IX, str. 138: »...juxta semitam de eadem civitate infra de latere montis Tersan vocati ad ipsum vicum descendendo...«
- 56
MCZ IX, str. 312.
- 57
MCZ X, str. 247-248: »...inter viam nostram communem qua itur ad Tersay...«
- 58
MCZ VI, str. 123.
- 59
MCZ X, str. 65-66.
- 60
MCZ X, str. 160-161. Georg se 1455. navodi kao brat mesara Egidija, ali to je ista osoba. Godine 1446. nalazimo braću postolara Guraka – to je varijanta imena Georg – i mesara Egidija, sinove Emerika Redowlycha. To su očito iste osobe (MCZ X, str. 71).
- 61
MCZ X, str. 213-214.
- 62
MCZ XI, str. 52. Da je sin Nikole Kusinog Gerog, vidjeti MCZ X, str. 247.
- 63
MCZ IX, str. 197.
- 64
MCZ X, str. 25. Klement Praschecz iz 1443. identičan je s kovačem Klementom iz 1430: »...Clementis fabri dicti Praschech...« MCZ VI, str. 174.
- 65
MCZ XI, str. 8.
- 66
MCZ VI, str. 174.
- 67
MCZ VI, str. 262.
- 68
MCZ IX, str. 321.
- 69
MCZ X, str. 25.
- 70
MCZ IX, str. 197 i X, str. 25.
- 71
MCZ XI, str. 8: »...in opposito ecclesie nostre sancti Martini..., et inter domum, fundumque ac hedificia prefati Georgii agricole a parte septemtrionali incipiendo a parte orientali in quadam statua concremata in quadam domo liberorum seu successorum relicte condam Nicolai Chehko, ubi penes eandem statuam lapis silicis in terra est fos-
- sus, et abinde directe procedendo ad partem occidentalem pervenit ad sepes ad quendam palum in sepibus, ubi etiam penes lapis silicis est infossus...« Tekst ima smisao ako se izostavi zarez koji Tkalčić ima iza »incipiendo«.
- 72
MCZ VI, str. 175-176.
- 73
MCZ IX, str. 248-249.
- 74
MCZ X, str. 58.
- 75
MCZ VII, str. 110 i X, str. 195. Petar Davidovec otac je Petra Kusa (MCZ X, str. 58). Doroteja je, čini se, naslijedila vrt od brata.
- 76
MCZ X, str. 52. Da je Antun bio Uršulin drugi muž, vidjeti u MCZ IX, str. 206. On ju je nadživio, a poginuo je 1442, kad su vojnici Celjskih opsjedali grad (MCZ VI, str. 364).
- 77
MCZ X, str. 195.
- 78
MCZ X, str. 101.
- 79
MCZ VII, str. 7 i 110.
- 80
MCZ IX, str. 301.
- 81
MCZ IX, str. 301, 276 i 344.
- 82
MCZ VI, str. 211 i IX, str. 276.
- 83
MCZ X, str. 186-187.
- 84
MCZ XI, str. 117-118.
- 85
I. K. TKALČIĆ, MCZ I, str. XVII; GJ. SZABO, *Stari Zagreb*, Zagreb, 1941, str. 24.
- 86
I. K. TKALČIĆ, MCZ II, str. XVIII; V. KLAIĆ, *Zagreb 1904 – 1913*, str. 26; I. KAMPUŠ – I. KARAMAN, *Tisućljetni Zagreb*, Zagreb, 1975, str. 34.
- 87
I. K. TKALČIĆ, MCZ II, str. XVIII i MCZ I, plan; J. BARLÈ, *Povijest župa i crkava zagrebačkih*, Zagreb, 1896, str. 78; J. BUTURAC, *Popis župa zagrebačke biskupije od god. 1334*, Zbornik zagrebačke nadbiskupije, Zagreb, 1944, str. 426; J. BUTURAC, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501*, Starine JAZU, knj. 59, 1984, str. 65.
- 88
N. KLAIĆ, *Povijest Zagreba*, str. 209 i 213.
- 89
J. BUTURAC, *Popis župa zagrebačke biskupije 1334 i 1501*, str. 65.
- 90
MCZ IX, str. 19.
- 91
MCZ IV, str. 26.
- 92
MCZ I, str. 279.
- 93
MCZ II, str. 362 i 364.
- 94
MCZ VII, str. 402, 403, 406, 440 i 447; VIII, str. 5, 6 i 10; XI, str. 43. Samo 1480 (MCZ XI, str. 43) navodi se kao Gregor, što je, očito, pogrešno.
- 95
MCZ III, str. 159, 161 i 172.
- 96
MCZ II, str. 240 i X, str. 174.

Summary**Vladimir Bedenko****Some New Facts about the Zagreb Suburbs in the Fifteenth Century**

In the middle of the fifteenth century, in 1452, Sebold Mayer, employed by Ulrik of Celje forced a number of houseowners to sell an unbroken line of nine houses outside the walls of Gradec (Zagreb). Five years later Ulrik was dead, and the houses were returned to their owners. The houses were close to the church of St Martin. Studying data about the owners of these houses and of several rows of houses in the neighbourhood, it has been possible to conclude that this row of houses was located in the lower part of Radićeva St, in the spot where today it joins Republic Square. The houses were situated between the street on the west and the Medveščak Stream on the east. Opposite stood St. Martin's chapel. St Martin's chapel was also facing the

neighbouring rows of houses facing south and north. This leads to the conclusion that the chapel was not situated in the center of the north side of Trg Republike, which has been generally believed up to now, but on its north-west end. It probably stood at the centre of the crossing of Šoštarska Vas (today Stjepana Radića St) with streets leading towards Kaptol and Ilica.

This crossing was surrounded by houses at the foot of Radićeva St, and by houses with gardens on the remaining sides. The majority of the owners of houses along the stream were blacksmiths. It can therefore be concluded that in the first part of the fifteenth century the church of St Martin and the stream were flanked by a small settlement of blacksmiths which was adjacent to Šoštarska Vas, a settlement of cobblers and shoemakers.

Between the fourteenth and sixteenth century St Martin's church is often mentioned as a parish church. However, it seems more likely that the suburb below Gradec did not consist of two parishes at that time, and that St Martin's chapel was only used as a parish church because St Margaret's parish church was too distant from the suburb.